

Dlaczego krzyżówka?

5 lipca 2014

Kaczka krzyżówka (*Anas platyrhynchos*) to nasza najpopularniejsza kaczka. Zwana jest potocznie kaczką dziką, zwyczajną, pospolitą lub krótko kaczką. Każdy kto styka się z jej oficjalną nazwą „krzyżówka” zadaje sobie pytanie, będące tytułem tej notki. Spróbuję wykazać, że dawno temu doszło do pomyłki językowej i zaapelować o zmianę tej, moim i nie tylko moim zdaniem, niezrozumiałej (w języku polskim) nazwy.

Spotkałem dwie próby wyjaśnienia tej zagadki:

- kaczka ta ma w locie kształt krzyża;
- kaczka ta łatwo i często tworzy mieszańce z innymi gatunkami.

Zapytam:

- Jakie kaczki nie tworzą w locie kształtu krzyża?
- Jakie kaczki nie tworzą mieszańców?
(patrz Przewodnik Collinsa s.34).

Kiedy w polskim piśmiennictwie ornitologicznym pojawiła się nazwa „krzyżówka”? Wprowadził ją w drugiej połowie XIX wieku Władysław Taczanowski, niewątpliwie największy polski ornitolog XIX wieku. Pod tą nazwą opisuje on tę kaczkę w swoim wspaniałym monumentalnym dziele „Ptaki krajowe” (tom II, s. 295-98, Kraków, 1882). Był to niezwykle rzetelny badacz i autor – przy każdym ptaku podawał nazwy, stosowane przez innych autorów. W tym przypadku czytamy: Pospolita kaczka (Kluk) – Kaczka pospolita (Jundziłł) – Kaczka krakwa czyli pospolita (Tyzenhauz) – Kaczka nieroznakwa (Waga) – Kaczka dzika, krzyżówka, szarka, burka, wielkocha (gm.). Widzimy, że nazwa „krzyżówka” pojawia się tu jedynie jako jedna z pięciu używanych nazw gminnych.

Spróbuję sformułować i uzasadnić przypuszczenie, jakie było źródło pomyłki tego wybitnego człowieka (nikt nie jest doskonały). Taczanowski rozumiał, co oczywiste, kraj szeroko, w granicach przedrozbiorowych. Spójrzmy na nazwy tej pospolitej kaczki w językach kresowych. Po białorusku to „крыжанка”, po ukraińsku to „крижень”. Tłumacząc rochośnie to „krzyżówka” (ew. „krzyżaczka”) i „krzyżak”. Tylko że w obu tych językach słowo крыж/криж oznacza też (podobnie jak w polskim) krzyżową część kręgosłupa, a również zad, kuper. W ukraińskim zaś krzyż jako znak graficzny bądź symbol chrześcijaństwa to хрест (np. pajak krzyżak to павук хрестовик).

Nadszedł już czas, by naprawić tę zakorzenioną w oficjalnym piśmiennictwie pomyłkę (lud i tak mówi kaczka, czasem z dodatkiem dzika) i zmienić nazwę tego ptaka na kuperka (lub bezpruderyjnie dupieńka), jak w językach naszych wschodnich sąsiadów. Każdy kto widział te kaczki (a każdy widział) wie, z jakim zamiłowaniem zanurzają się one, wystawiając na widok publiczny tę intymną część swego ciała. Poważnie mówiąc, nazwijmy ją po prostu „kaczka pospolita”.